

Державний заклад  
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ  
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

**ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ**  
збірник наукових праць  
(за матеріалами науково-практичної конференції)

Одеса  
2023

УДК:376  
П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ  
Вченої Ради  
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний  
університет імені К. Д. Ушинського  
(протокол №4 від 26.10.2023 р.)

**РЕЦЕНЗЕНТИ:**

**Ганчар І. Л.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

**Кисличенко В. А.** – доцент, кандидат педагогічних наук, доцента кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

*Головний редактор* – професор **Форостян О. І.**

*Відповідальний редактор* – професор **Соколова Г. Б.**

*Технічний редактор* – викладач **Маматова З. Р.**

**Члени редколегії:**

**Лещій Н. П.** – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

**Арнаутова Л. В.** – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

**Притиковська С. Д.** – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», завідувачка СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

**Галущенко В. І.** – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

**Григор'єва Л. В.** – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

**Проблеми реабілітації:** Збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції) / редкол. О. І. Форостян та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 295 с.

**УДК:376**

**ББК:74.00**

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

Визначення базових компонентів освіти та формування комунікативної готовності потребує розробки спеціальної системи підготовки до школи дітей із порушенням інтелектуального розвитку, зважаючи на актуальність і багатоплановість цієї проблеми та нерозробленість науково-методичного забезпечення процесу.

Список використаних джерел:

1. Боряк О. В. Формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих молодших школярів: теорія і практика. *Педагогічний часопис Волині: науковий журнал*. 2018. № 2 (9). С. 112–121.
2. Гаврилова Н. С. Класифікація порушень артикуляційної моторики. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. Випуск № 7. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/44/41.pdf>
3. Геращенко С. І. Розвиток діалогічного мовлення у розумово відсталих учнів на логопедичних заняттях. *Логопедія*. 2013. № 3. С. 24–27.
4. Липа В.В. Формування комунікативної готовності розумово відсталих дітей до навчання у школі : дис. ... канд. пед. наук / В. В. Липа. К. : 2010. 258 с.
5. Мартиненко І. В. Системні порушення мовлення в ракурсі медико-психолого-педагогічних досліджень. *Логопедія*. 2017. № 10. С. 41–48.

Соколова Г. Б., Бурлак Н. В.

## ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

**Постановка проблеми.** Сенсорне виховання виступає необхідною складовою системи впливу на розвиток дитини у дошкільному та молодшому шкільному віці. Проблема ж визначення і обґрунтування специфіки зазначеної складової виховання та навчання в системі освіти, зокрема, у спеціальних закладах освіти, залишається на сьогодні актуальною та потребує подальшого розв'язання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Порушення інтелектуального розвитку характеризуються стійкими відставаннями пізнавальної діяльності глобального чи парціального характеру, наявність яких привносить специфіку у становлення особистості дитини. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку самостійно не можуть мобілізувати свій потенціал для подолання наслідків порушення та успішної адаптації у змінних умовах середовища. Більшість таких дітей, особливо дошкільного та молодшого шкільного віку, не усвідомлюють своєї діяльності і не ставлять перед собою мету кожне наступне завдання виконувати якісніше від попереднього. Ця особливість була помічена вченими Е. Сегеном, О. Демором, М. Монтессорі та ін. ще наприкінці ХІХ та початку ХХ ст. і спонукала їх до пошуку педагогічних засобів, застосування яких забезпечувало б цілеспрямований вплив на розвиток дитини з порушеннями інтелектуального розвитку.

**Мета статті** полягає у теоретичному аналізі проблеми сенсорного виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Важливим засобом сенсорного розвитку є спеціально організоване навчання. У цьому контексті С. Трикоз зазначає, що кожен навчально-виховний захід вчитель - дефектолог повинен розглядати та організувати під кутом зору корекції. Найкраще це завдання розв'язується в умовах сенсорного виховання, яке реалізується у процесі виконання дитиною системи спеціальних вправ у різноманітних видах навчальної діяльності: ручна праця, ритміка, малювання, логопедичні заняття. Виконуючи ці завдання, дитина оволодіває узагальненими способами спостережливості та співставлення предмета діяльності [5].

Отже, проблема сенсорного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями привертала увагу педагогів та психологів з часів, коли розумово відсталі діти були виокремлені у нозологічну групу і досліджувалась в контексті загального та розумового розвитку з позиції концепцій діяльнісного та корекційного підходів у навчанні зазначеної категорії дітей.

С. Трикоз зазначає, що інформація, що отримується розумово відсталими дітьми у наочному вигляді, за умови активної участі сприймання, засвоюється значно швидше та досконаліше, ніж та, що подається словесно, без наочної опори [5].

Таким чином, вивчення розвитку сприймання розумово відсталих дітей шкільного віку дає підстави з одного боку констатувати, що на початок шкільного навчання рівень сенсорного розвитку дітей значно затримується, з іншого – у процесі навчання можлива компенсація та корекція сенсорного розвитку.

Проблемі розвитку та удосконалення тактильної та пропріоцептивної чутливості у дітей 5-7 років з легким ступенем розумової відсталості присвячено дослідження О. Літовченко. Одержані автором результати виявили істотне та очевидне відставання розумово відсталих дітей 5-7 років від однолітків із нормальним розвитком за показниками загальної та дрібної моторики, за рівнем тактильної та пропріоцептивної чутливості. Вочевидь результати даного дослідження свідчать про фізіологічні недоліки, що обумовлюють специфіку тактильного сприймання розумово відсталих дошкільників. Водночас О. Літовченко запропоновано систему спеціальних вправ, що сприяють розвитку пропріоцептивної та тактильної чутливості, використання яких в процесі навчального експерименту виявило їх високу та достовірну ефективність і дозволило розумово відсталим дошкільникам 5-7 років за багатьма показниками загальної та дрібної моторики вийти на рівень однолітків із збереженим інтелектом [3].

Вивчаючи особливості виділення ознак предметів розумово відсталими дошкільниками, авторка зазначає, що діти цієї категорії, порівнюючи предмети, виділяють такі їх ознаки: колір, форма, розмір; проте більшість з них сприймає ознаки предмета як такі, що властиві лише даному предмету

[3]. Здобуті автором дані показали, що за відповідних умов розумово відстали дошкільники можуть виділяти властивості предметів і порівнювати предмети за цими властивостями. У роботі також зазначено, що за умов доцільно організованої роботи з сенсорного виховання у розумово відсталих дітей можливі значні зрушення у перцептивному розвитку.

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми сенсорного виховання розумово відсталих дітей дозволив зробити узагальнення щодо існуючих особливостей розвитку сенсорики розумово відсталих дітей у дошкільному та молодшому шкільному віці, зокрема, в процесі аналізу предметів та об'єктів оточуючої дійсності, встановленні зв'язків між властивостями об'єктів та проведенні більш складного диференційованого аналізу властивостей та якостей предмета чи об'єкта самою дитиною. Було встановлено, що дітям з розумовою відсталістю досить складно проводити ті чи інші дії з об'єктами або предметами, які вимагають включення аналітико-синтетичної діяльності інтелекту та активізації психічних процесів, таких як сприймання, увага, уява, пам'ять.

Необхідність цілеспрямованої корекційно-педагогічної роботи з формування вищих психічних процесів у розумово відсталих дітей представлена у дослідженні Т. Скрипник. Науковець представила методичну систему з формування мислення як діалектичного процесу, в якому кожен з видів мислення є необхідним компонентом загального мисленнєвого процесу. В основі корекційно-педагогічної роботи з розумово відсталими дітьми реалізовано фундаментальне психологічне положення про генетичний зв'язок різних форм мислення. У дошкільному віці взаємодіють три основні форми мислення: наочно-дійове, наочно-образне та словесно-логічне, які складають разом єдиний процес пізнання реального світу. У різні моменти розвитку дитини можуть переважати то одна, то інша форма мислення, у зв'язку з цим пізнавальний процес набуває специфічного характеру.

Проблему раннього розвитку і вільного виховання розумово відсталих дітей у педагогічній спадщині М. Монтесорі досліджувала А. Ільченко. Автором виявлено психолого-педагогічні умови розв'язання даної проблеми на сучасному етапі, з перспективою використання педагогічної системи М. Монтесорі для організації інклюзивної освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

З метою з'ясування того, яким чином практика виховання та навчання розумово відсталих дітей сприяє формуванню сенсорного розвитку, ми проаналізували існуючі сучасні методичні посібники і програми виховання та навчання розумово відсталих дітей.

**Висновки та перспективи.** Аналіз методичних праць для спеціальних закладів освіти дозволив констатувати, що в них в неоднаковій мірі і на різних теоретичних засадах представлено матеріал з сенсорного виховання розумово відсталих дітей. Але системного дослідження проблеми сенсорного виховання дітей з вадами інтелекту на основі вивчення в них особливостей та рівнів сенсорного розвитку; розробки відповідного педагогічного

забезпечення роботи, в основу якого покладалась би спеціально розроблена система дидактичних ігор та вправ, достатня для формування у дітей перцептивних дій; визначення умов її включення у навчальний процес спеціальних закладів освіти, проводилось недостатньо.

Отже, необхідно спеціальне дослідження, результати якого дозволили б виявити особливості та рівні сформованості сенсорного розвитку розумово відсталих молодших школярів, які виховуються у спеціальному освітньому закладі з позицій теорії розвитку сприймання як формування перцептивних дій, та розробити систему педагогічного забезпечення сенсорного виховання.

Список використаних джерел:

1. Дегтяренко Т. М., Лобанова О. В., Дудченко І. О. Мовленнєва і сенсорні системи та їх порушення : навч. посіб. (за напрямом підготовки «Корекційна освіта»). Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. 416 с.
2. Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи 5–6 (7) років. Харків : «Ранок», 2012. 256 с.
3. Літовченко О. В. Розвиток моторики розумово відсталих дошкільників засобом стимулювання тактильної та пропріоцептивної чутливості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О. В. Літовченко. Київ, 2004. 21 с.
4. Скрипник Т. В. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання.* № 4 (80) жовтень — листопад — грудень 2016 р. С. 24-32.
5. Трикоз С. В. Педагогічні технології сенсорного виховання дошкільників з розумовою відсталістю. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології.* Київ, 2013. Вип. 8. С. 93-98.

Соколова Г. Б., Дрозд С. М.

## ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

**Постановка проблеми.** Дослідження особливості розвитку мовлення у дітей з розладом аутичного спектру (РАС) молодшого шкільного віку, є актуальним завданням в спеціальній освіті сьогодення. В умовах реформування системи шкільної освіти України, розбудови, та впровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами, дуже гостро стає питання розуміння особливостей мовлення дітей з РАС, розуміння цими дітьми зверненого мовлення, можливості та шляхи розвитку мовленнєвої активності школярів молодшого шкільного віку з РАС. Вивчення цього питання та формування уявлення про складні особливості дитини з РАС, є запорукою ефективної інтеграції такої дитини в освітній процес [1, 3].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Поширення інклюзивного підходу в освіті дало поштовх для активізації українських наукових розробок у галузі логопедії, спеціальної педагогіки, психіатрії, психології та медицини, присвячених обґрунтуванню нових теоретичних підходів до навчання, розвитку, виховання й організації життєдіяльності дітей з РАС (Н. Базима,